

rent: «ixéna, pequeña astilla que se clava en la mano» i «ixená-se, la madera que trabajándola se astilla» («cambia ixo mango que ye ixenau», Ballarín, *Dicc. Ben.*), on ens sentim temptats de partir de SCINDERE o SCINDULA. Tanmateix, bé fóra concebible que partint de EXIENDA 'les coses que han de sortir enfora', s'hagués arribat a l'estelleta clavada a la pell del treballador. D'aquest, i amb significat anàleg, es pot derivar el gc. comenger «eschendà, -ndà's: priver, défaire, se défaire de» (Dupleich, *Patois de St. Gaudens*).

Xenc, onom., V. xec; 'cama d'animal' men. < angl. *shank* Xenguet, V. xanguet Xenilla de teixidors (BDC IV, 163), del fr. *chenille*, pròpiament 'eruga' Xenna, V. xerna

XENIXELL, amb les seves variants *serixell* i *xerixell* 'herba cana, *Senecio vulgaris*', sembla resultar, per canvi del sufix diminutiu, de l'altra variant *senixons* (o, dissimilat, *serixons*), *senixó*, i aquest, del nom llatí de la mateixa planta, SENECIO, -ONIS. □ 1.ª doc.: cap a 1400.

La traducció catalana del Màcer, botànic llatí, porta *senixó* com a nom del *Senecio vulgaris*, obra que sembla ser de c. 1400 (alguns diuen fi S. XIV), *EstRARAmon* v, 53; *AlcM* (s. v. *senixo*) «sanixo: senill» [?] de la mateixa obra: segons l'*InoLC* hi ha «herba *senixons*: sedum, grech *aizoon*» en una versió catalana del Nebrixa, 48 (no és el Busa-N., però crec que és una altra versió, més tardana, del S. XVI. Les formes *ixirions* i (més alterada) *inxirinxons* són identificades per diversos botànics dels Ss. XVIII i XIX com a noms del *Senecio* en català, segons el recull de Colmeiro (*Enum. Pl. Pen. Ib.* III, 252-63).

Recorrent a la toponímia: *Els Xerixons* o *Xir-* és la forma que té avui el nom d'una muntanya damunt Camprodon i Vilallonga de Ter, que en un document de 1568 figura com *Els Salaxons*, *Serra de Salaxons* el 1745, *Xalaxons* el 1798 (Amigó-Pascual, *Toponímia de Vilallonga*, n.º 308), *EntreDL* II, 124, 127; ara bé, és sabut que l'herba cana o senixell abunda vora els caminets de les muntanyes, per tant en aquestes formes antigues, que presenten una altra dissimilació; en *-l-*, tenim una altra prova que la *-r-* de *xerixons/xirixons* resulta de dissimilació de *-N-N-*; i en la variant antiga *Salaxons* tenim aquí una altra prova que la *x-* de la variant prové d'assimilació de *s-* a la *-x-* interna.

Notem de passada que el ll. SENECIO és un deriv. de *senex*, *senis*, 'vell', al·ludint al color blanquinós de l'herba, com de cabells blancs, que li ha meregut l'altre nom cat. i cast. de la planta *b(i)erba cana*; a factors semàntics paral·lels obeeixen altres noms internacionals d'aquesta herba, per als quals veg. Rolland (*Flore Pop. de la France*, vol. XI, pp. 70 ---); o bé el gr. *ἀελ ζῶων* 'sempre vivent' (*aizoon* en el Nebr.), i altres aplegats per Jqm. da Silveira (*RLus.* XXXV, 119): gr. *erigéron* (γέρων 'vell'), ll. PAPPUS 'ancià', i després nom d'una planta semblant a la nostra, «cardo morto ou tasneirinha», que en portugués és *papízios*.

SENECIO, -ONIS, va passar també al castellà com a

nom d'aquesta herba, i també amb dissimilació *sol-zón, d'on el modern ZUZÓN (DCEC).

Quant a la variant en *-ell*, s'explica fàcilment per canvi del sufix diminutiu *-ó, -ons*, per l'altre diminutiu *-ell, -ells*. En part, el canvi de sufix es produí en la forma ja dissimilada *serixons* → *serixells*, en part en la forma encara no dissimilada *senixons* → *senixells*. Avui segurament és més coneguda la forma *xenixell* (DFA.; BDC XVII, 95), però resulta d'una assimilació *s-x* > *x-x*, de tipus corrent. Moll (AORBB III, 64) ja adueix *serixell* i *xerixell*, al costat de *xenixell*, com a formes locals del nom del *Senecio vulgaris*, adonant-se de l'etimologia SENECIO; i en efecte, també amb aquesta variant terminal està ben documentada la forma primitiva sense palatalització de la *s*. La Collada de Senisèl és a la gran Serra d'Aubens, del Segre Mitjà, prop de Coll de Nargó, de la banda d'Aubàs (1956), i per aquesta collada traspasa el camí de muntanya, amb l'abundor de senixells que per tant hem de suposar. Fc. Masclans (*Noms vg. d. l. pl.*, 195) troba *seni<s>-sell* a Almacelles, que ens dóna com a nom de l'*Atriplex halimus*.

Essent un nom botànic, es comprèn que el tractament fonètic de SENECIONEM no fos rigorosament popular, sinó una mica cultista: *senisións* sense reduir *-ç-* a *ç*; després *-sj-* amalgamat com *š*. D'una reduplicació expressiva de *xirinxons* (amb propagació de nasal) resulta l'altra variant *xinxirinxons* recollida per alguns botànics (Bages i Penedès segons *AlcM*), però no hi ha cap raó per separar-la etimològicament de les altres variants del nom de la mateixa planta, i fer-la venir de *sisyrrinchion* (que és una planta diferent), com suposà Moll (AORBB III, 66). Intervenien aquí mots de pura creació expressiva: la *xinxirinxina* ross. 'ball de gitanos amb repicament dels punys contra les barres' (Grandó, *Misc. Fabra*, s. v.), *ser de la xinxarinxina* 'de la vida alegre' (Olot, *AlcM*); a la *xirinxina* tort., a les *xerinxines* a Amposta (*AlcM*); els habitants del poble Cantavieja (B. Aragó, a la ratlla valenciana) es diuen de motiu *çipçirinos* (Olocau del Rei, 1961). Amb el nom de planta val. SERREIX, herba molt diferent, hi ha paronímia i algun contacte o influència local, però són fonamentalment diferents.

XENO-, primer element de compostos i derivats savis, del grec ξένος 'estrany, estranger'. *Xenofòbia* [DFA.]: ja circulà molt en la premsa en temps de la guerra contra els bòxers xinesos (1898-1900); *xenòfob* id. *Xenografia* [1868, *SLitCosta*]; *xenomània* id. *Xenolita*, format amb *λίθος* 'pedra', i dit així perquè fou descoberta en un indret on resultà que era rara. *Xènon*, del neutre de l'adj. grec, nom que li posaren els descobridors Ramsay i Travers, el 1898, perquè en l'aire només es troba en una proporció de 1 per 170 milions de metres cúbics. *Proxeneta* [1868, *SLitCosta*], pres del ll. *proxenēta*, pròpiament 'intermediari, corredor', derivat del gr. *προξενέω* 'faig de patró o protector', i aquest, de *πρόξενος* 'patró, espècie de cònsol que protegeix els seus compatriotes en una ciutat estrangera', el qual és derivat de ξένος; *proxenètic*,